

De ‘Verlichtingsliteratuur in Zweden’ werd geschreven tussen ongeveer 1732 en 1809.

Sleutelfiguren waren onder meer de mysticus Emanuel Swedenborg, de botanicus Carl Linnaeus, de dichter Johan Henrik Kellgren en de liedjesschrijver en acteur Carl Michael Bellman.

Bron: Wikipedia, de vrije encyclopedie.

Swedenborg en Linnaeus waren niet alleen landgenoten en tijdgenoten, maar ook tochtgenoten. Hun biografieën kruisen elkaar op verschillende momenten in hun leven.

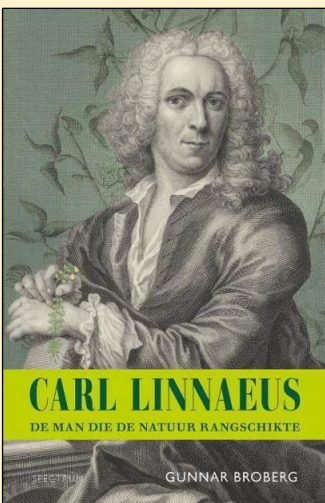
Over hun jonge jaren staat het volgende in het *Swedenborg Epos*: “Linnaeus was een arm student, die niets anders te bieden had dan de rijkdommen van zijn geest.

Hoe moest hij de hand verkrijgen van de dochter van een beroemd doctor, een jongedame, naar wier hand gedongen werd door menig bekoorlijke minnaar? Haar vader, Johan Moraeus, was echter even snel om het talent van Linnaeus te ontdekken als zijn oom Bisschop Swedberg, de vader van Swedenborg, die hem voor het eerst mee naar Stockholm nam als zijn beschermeling.

Moraeus zag hoe de jonge lieden zich wederzijds tot elkaar aangetrokken voelden en gaf tot ieders verbazing zijn toestemming tot de verbintenis. De volgende stap, het huwelijk, was echter een andere zaak. De jonge man moest er op uittrekken en een koninkrijk veroveren alvorens hij Sara Elisabeth als zijn bruid kon opeisen.

Vele jaren van diepe studie in Holland onder de grote Boerhaave moesten volgen, vele zware boekdelen over botanie moesten uit Linnaeus' pen vloeien – het ganse plantenrijk moest immers gecatalogiseerd en beschreven worden - alvorens dit minnende paar klaar stond om in de huiskamer van het voorvaderlijk "Sveden" in de echt verenigd te worden. Dit vond plaats in 1739.

Swedenborg kon niet bij het huwelijk tegenwoordig geweest zijn, daar hij toen in Italië was.”

De beroemde Zweedse botanicus / plantkundige **Carolus Linnaeus**, leefde van 1707 tot 1778.

Linnaeus werd wereldberoemd door zijn systeem om de planten en dieren te ordenen, de binaire (of binominale) nomenclatuur.

Volgens de regels van dit systeem krijgen de planten of dieren een dubbele naam.

De eerste naam geeft de groeps- of geslachtsnaam

van de soort aan en de tweede is de soortnaam.

Zo kennen we bijvoorbeeld de *Felix Domestica*, of te wel van de groep katachtige de gedomesticeerde soort, beter bekend als de huiskat.

Het systeem is door de jaren aangepast en wordt tot op de dag van vandaag nog steeds gebruikt.

Er gaan geruchten dat Linnaeus tijdens zijn verblijf in Harderwijk NL de bekende Ginkgo-boom bij de Hortus heeft geplant, al is dit nooit bewezen.

< Japanse notenboom (*Ginkgo biloba*) in de tuin van de Hortus Botanicus te Harderwijk.

Op www.harderwijksezaken.nl staat het volgende:

“Op 17 april 1735 vertrek Linnaeus vanuit Zweden naar Nederland. Hij gaat dan naar Amsterdam naar de hoogleraar in de botanie, Johannes Burman.

Linnaeus wil naar Harderwijk om aan de Universiteit van Harderwijk te promoveren. Hij heeft hiervoor niet alleen een ‘wetenschappelijke’ motivatie, er is ook romantiek in het spel. De jonge Linnaeus is verliefd en wil trouwen, maar zijn toekomstige schoonvader stelt eisen. Hij wil dat Linnaeus binnen drie jaar promoveert en vervolgens een medische praktijk begint, anders geen bruiloft.

Harderwijk had vroeger, net als Franeker, een universiteit. In de tijd van Linnaeus kon in Zweden de doctorsgraad niet behaald worden. Veel afgestudeerden gingen naar de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, waar de universiteiten een goede reputatie hadden.

Er zijn twee redenen mogelijk waarom hij voor Harderwijk koos, de eerste omdat de Harderwijkse hoogleraar Johannes de Gorter een goede reputatie had, en omdat Harderwijk een stuk voordeliger was dan Leiden.

De rijken reisden gewoonlijk naar Leiden, maar met wat minder geld ging men naar Harderwijk, waar de promotie minder kostbaar was en sneller verliep.

Een ondeugend gedichtje hierover luidde:

*Harderwijk is een stad van negotie.
Men verkoopt er bokking, blauwbessen
en bullen van promotie.*

Op de avond van de 16de juni vertrekt hij naar Harderwijk waar hij vroeg in de morgen van de 17de juni aankomt. Hij heeft slechts een aantal manuscripten bij zich, waaronder zijn proefschrift, en tien foliobladen waarop hij het dieren-, planten- en mineralenrijk in een overzichtelijk systeem (*Systema Naturae*) heeft gerangschikt.

Die zelfde dag nog wordt hij door de rector, zijn promotor

Johannes de Gorter, in het ‘*Album Studiosorum*’ ingeschreven. De volgende morgen (18 juni 1735) legt hij met goed gevolg het examen voor ‘*candidatus medicinae*’ af. Na nauwkeurige bestudering van zijn proefschrift door Johannes de Gorter krijgt hij het met diens ‘*Imprimatur*’ 2 dagen later terug, waarna hij het direct op zondag naar de drukker brengt.

Op de maandag en dinsdag die volgen volgt hij college bij zijn promotor en botaniseert hij in de omstreken van Harderwijk, dit samen met de Gorters zoon David. Op woensdag 23 juni 1735 promoveerde de 28-jarige Zweedse student Carolus Linnaeus. Linnaeus bestijgt, samen met zijn promotor (Johannes de Gorter), de dubbele kathedraal en verdedigt zijn zienswijze over de oorzaak van de wisselkoorts.

De promotie is een ‘private’ voor de Senaat en Johannes de Gorter geeft hem de volgende examenbeoordeling:

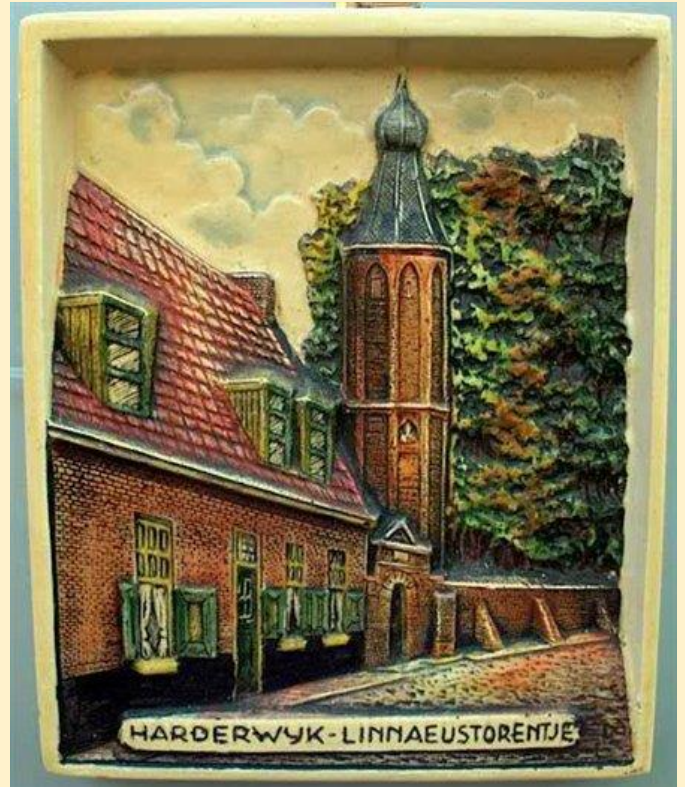
*Dat ik bij de geleerde Zweed,
thans de jongen doctor in de medicijnen,
Carolus Linnaeus, een ongewone kennis
en geleerdheid heb aangetroffen,
niet alleen in alle onderdelen der artseneijkunde,
maar ook in de botanie,
betuig ik met mijn handtekening.*

Op 24 juni 1735 vertrekt hij weer uit Harderwijk, met zijn diploma, een gouden ring en een zijden doctorsmuts gaat hij weer terug naar Amsterdam. Nog geen 7 dagen is hij in Harderwijk geweest. Verschillende gebouwen herinneren ons er aan dat hij in Harderwijk is geweest en in internationale publicaties staat vermeld dat Harderwijk de plaats is waar hij gepromoveerd is.

Na nog 3 jaar in Nederland te zijn geweest vertrekt hij weer naar Zweden waar hij trouwt met Sara Moraeus. In de jaren 1738 tot 1740 was Linnaeus actief als arts in Gamla Stan, en hij hield er zeer populaire lezingen. Hij wordt arts bij de Zweedse admiraliteiten en in 1742 wordt hij hoogleraar aan de universiteit van Uppsala. In 1757 wordt hij verheven in de adelstand en hij mag zich Carl von Linné noemen. In 1778 overlijdt hij.”

Bron: www.harderwijksezaken.nl

Linnaea borealis, het klokje dat naar Linnaeus is vernoemd.

In Harderwijk wordt men nog op verschillende plaatsen herinnerd aan Linnaeus, bijvoorbeeld door het *Linnaeustorentje* dat op de schildering hierboven te zien is.

Ook Swedenborg bezocht destijds Harderwijk, op doorreis naar Leiden waar hij studeerde bij professor Herman Boerhaave (1668 – 1738)

Boerhaave was een Nederlands arts, anatoom, botanicus, scheikundige en onderzoeker. Hij was een hoogleraar die een tijdlang drie van de vijf leerstoelen van de medische faculteit bekleedde, rector magnificus was van de Universiteit van Leiden en directeur van de Hortus botanicus Leiden.

Linnaeus was vaak te gast bij Swedenborg. Samen genoten ze van de prachtige tuin die Swedenborg had aangelegd bij zijn woonhuis in Stockholm. Het is zeer waarschijnlijk dat zij elkaar dagelijks zagen.

Een deel van de originele uitgave van het werk *Hemel en Hel*, dat Swedenborg aan Linnaeus gaf, is bewaard gebleven in de Bibliotheek van de Zweedse Academie.

Carl Linnaeus was in 1739 een van de oprichters van de ‘*Vetenskapsakademien*’, de latere Koninklijke Zweedse Academie van Wetenschappen.

De doelstelling van de academie was onder meer nadruk te leggen op het bevorderen van interesse bij jonge wetenschappers, wetenschappelijke discussie en de verspreiding van de wetenschap. In november 1740 nodigde Linnaeus Swedenborg uit, om toe te treden tot de pas opgerichte Academie van Wetenschappen, wat hij deed.

De ‘*Vetenskapsakademien*’ kent verschillende commissies, waarvan de commissies die prijzen toekennen ongetwijfeld het bekendst zijn. Drie van de Nobelprijzen, waaronder die voor natuur- en scheikunde, worden toegekend door een commissie van deze academie.

Carl Michael Bellman was een Zweedse liedjeschrijver en muzikant die wordt gerekend tot een van de sleutelfiguren van de verlichtingsliteratuur in Zweden, evenals Linnaeus en Swedenborg.

Zijn portret hiernaast werd geschilderd door **Per Krafft**, die ook het bekendste portret van

Swedenborg schilderde, waarin hij wordt afgebeeld met de met de *Apocalypsus Revelata*.

CORRECTIE

In de vorige editie stond deze afbeelding groot op pagina 13, maar een Zweedse lezer merkte op dat dit foutief is.

Zij schreef: ‘*Op p. 13 staat een foto die belooft dat het Hornsgatan 43 is, maar is het niet!*

Het is het landgoed van ingenieur Christopher Polhem dat grenst aan Mullvaden, het huizenblok van Swedenborg. Het grote huis in de rechterbovenhoek is Dauerska huset waarin de bekende troubadour Carl Michael Bellman werd geboren, hij was iets jonger dan Emanuel.

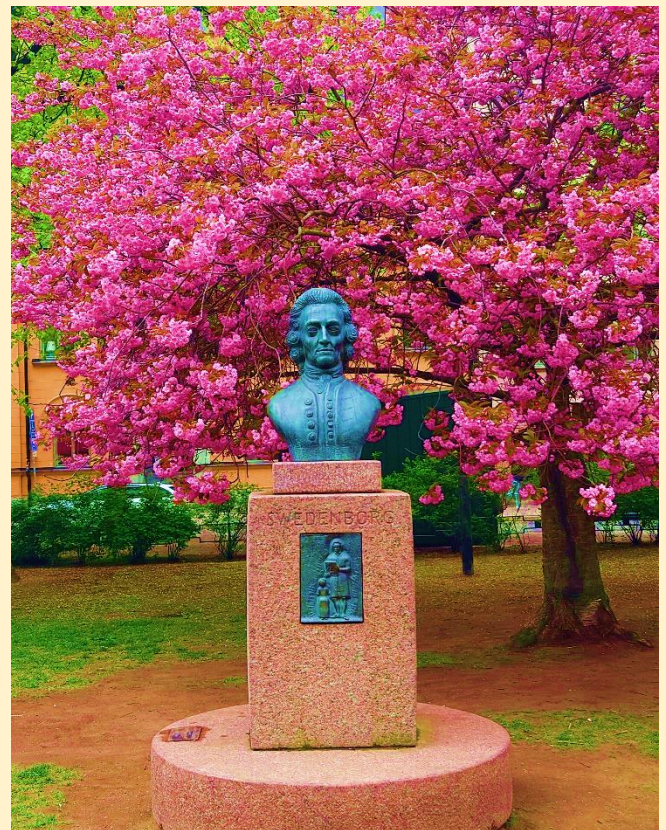
Het zomerhuis linksboven lijkt op Swedenborgs zomerhuis, maar zou daar niet staan.

Misschien had Polhem een soortgelijk gebouw!

Het afgebeelde blok is nu Mariatorget, grenzend aan Hornsgatan, maar niet 43 maar misschien 35.

Vroeger heette het Adolph Fredriksplein, zo genoemd toen Polhem in 1751 overleed.

Swedenborg kocht het blok Mullvaden in 1743 en was een aantal jaren de buurman van Polhem.’ (Susanna A.)

De per abuis afgebeelde percelen van Polhem en Bellman bestaan niet meer in deze vorm. Die grond is nu deel van **Mariatorget**, het plein en park grenzend aan Hornsgatan in Stockholm. In het park staat een groot borstbeeld van Swedenborg, inclusief een plaquette waarop Swedenborg een spiegel voorhoudt aan een meisje dat hem vroeg of hij haar een engel kon tonen. Een prachtig bloeiende grote kersenboom vervolmaakt het beeld. (foto^ Susanna Akerman, 2023)

